

Özne, Eğitim, Hakikat

Ludmilla A. MIKESHINA

Özet: İnsan kültüründe ve toplumda birbirine karıştırılan iki süreç gelişir. Hegel'e göre, ilki her bireyde evrensel bilgi ve deneyimin gelişmesidir, çünkü bireyler tam olarak olmaları gereken şeylerle doğmazlar. İkincisi, birey ve bireyin bilinçliliğinde biricik ve tek formda evrensel bilgi ve deneyimin öznelleştirilmesidir. Felsefe tarihinde bu iki sürecin analiz edilmesi, bilen özne, hakikat, eğitim ve *paideia*nın birbirine bağlı olduğunu gösterir. Başkaları için kaygılanma ve onları yönetme yeteneklerini geliştiren hermeneutik "kendine bakma" ilkesi, bütünlüğünde bu özellikleri içinde bulunduran ve *paideia* özelliğini belirleyen geleneklerden birisini betimler. Bu prensip Sokratesçi, Platoncu, Epikürosçu ve Stoacı gelenek tarafından geliştirildi ve *cogito*'ya doğru giden düşüncesiyle Descartes tarafından gerçekleştirildi. "Kendine bakma" 17.yy'da bilimsel bilgiyi elde etme koşulu olarak düşünüldü; ama daha sonraları egotizm ve bireycilik olarak nitelendirildi ve kendini kavrama ile yer değiştirdi. Foucault, modern hermeneutik yetişme kavramının temeli olarak ilk anlamında "kendine bakma" ilkesinin tekrar gözden geçirilmesi için gereklilikleri kanıtlar. Böylece "yol gösteren" ya da "özel öğretmen" olarak felsefenin rolü, süreci gözden geçirmektir.

Hakikati elde etme girişiminde kendimi nasıl değiştirebilirim?

M. Foucault

Hegel, eğitimi, doğal Varlığa yabancılaşma ve evrensel liğe giden bireyselleşme olarak ele alır, böylece o (Hegel) uygun bir şekilde kişiyi "birey" olarak ve eğitimin öznesi olarak anlar. Burada öznellik evrenselin belirleyicisidir. Özgürlük amaç edinildiğinde, o öznellik ve hukuki boyutta, moral, dinsel ve bilimsel aktivitede "ruh ve öz prensibini"nin temelinde kendisini geliştirmek için kültürde ve tarihte kendisini açıklayabilir. O, kendisini kültürde ve tarihte gelişen "öznelerarası" aktivite olarak, aktif varlıkta, iç aktivitede ve ilerlemede ortaya koyar. Kendi kendine gelişmiş öznellik, en yüksek evrensellik, somut evrensel Varlık, içeriğini bireyselleştirme hâline gelir. Kültür ve toplumda bir araya gelen iki süreç gelişir. Hegel'e göre

ilk süreç evrensel deneyime ve bilgiye sahip olan bireyden çıkar, çünkü kişi, olması gerekli olan bir süreçle birlikte doğmaz. İkincisi, kendinde ve kendi bilincinde biricik ve tek formda evrensel bilgi ve deneyimin öznelştirilmesidir. Bu iki görüşten eğitime bakmak, eğitimin hermeneutik anlamlarını açıklayan bir görüş(ün ortaya çıkmasına) olanak sağlar.

Eğitimin öznesi, açık ve yüzeysel anlamların ardında bulunan derin anlamları sürekli olarak yorumlayan ve çözümleyen kişidir. Eğitimdeki bu düşünme aktivitesi, bilgi toplamak kadar önemlidir. Öznenin iç ruhsal dünyası, Hegel'in bir yerde belirttiğine göre, kendi karanlığında gizlenen imgeler ve fikirler dünyasıdır. Onlar eğitimde öznenin duyu verilerinin ve duyuyla kavranan şeylerinin dışında bırakılmamalıdır. Kişi, yorumlama aktivitesinde hakikati ve anlamları elde etmek için kendisini değiştirmelidir. Felsefe tarihinde bu değişim problemini ele alan mevcut gelenekler vardır. Bugün, onlar (bu düşünceler) ifade edilmeli ve devam ettirilmelidir.

Bu düşüncenin açık bir şekilde Platon tarafından, mağara benzetmesinde, açıklandığı bilinir. M. Heidegger onun (bu düşüncenin) yeni bir yorumunu verir. Zihinsel eylem (kendine bakma) -duvarın üzerindeki gölgelerden ışık tarafından aydınlatılan şeylere kadar (bütün) gerçek şeyler, ışıktadır ve gölgelerin gerçek olmadığını düşünenlerin bulunduğu mağaranın arkasında bulunur- bu eylem, öznenin, hakikatin ve eğitimin bazı problemlerini gösterir. O algılayan bireyin, genellikle gerçek olduğuna inandığı şeylerden, anlam kattığı, anlayış alanına koyduğu ve yargılamada bulunduğu her çevreden temel olarak bazı aşamaların içinden geçip ötesine çıkması gerektiğine işaret eder. Bu, değişen bir konudur ve açık ve gizlenmemiş (bir konu) olarak düşünülür. O yeniden öğrenmedir ve yeni alanın belirlenmesidir. Platon onu *paideia* olarak adlandırır ve Heidegger ise kişinin öz gelişmesine rehber olarak orijinal anlamında, onu *Bildung* olarak çevirir. O, hakikatin ve eğitimin bağlantılı olduğunu kanıtlar. Heidegger'e göre, hakikatin özünü ve bu değişiklik türünü ana hatlarıyla, ilk defa eğitim olanak hâline getirir.

Böylece hakikati kavramak isteyen kişi, hazır hâle getirilmelidir, yani eğitilmelidir. Heidegger eğitimin, hem şekillendirici hem de bağlantıları takip eden olduğunu belirtir. Şimdi eğitim gizlenmemişliğe ya da *aletheiaya*, hakikate özgür bir girişimdir. Bu özgürlük, hakikati ve bilişsel öznenin temel ögesi ve eğitimin öznesi kategorilerini elde etmek için olanaklılık koşulu hâline gelir. Hakikat, ya da gizlenmemişlik, öze giriş alanı, özgürlük alanına ve düşünen kişinin

durumuna bağlıdır. Özgürlüğün her derecesi, yani eğitimin her derecesi, (mağara duvarları üzerindeki gölgelerden ışıktaki dünyaya kadar) gizlenmemişlik alanıyla, kendi hakikat türüyle uygundur. Heidegger, hakikatten insan varlığının bütün Varlıkla mücadelesi olarak da bahseder. Tam kişi, *Dasein*da bulunan hakikati açığa çıkarmaya ihtiyaç duyar. Eğitim ve hakikat özce tek bir şey hâline gelir.

Burada bir problemle karşılaşılır. *Aletheianın*, hakikatin gizlenmemişlik olarak Varlıktaki yeri nedir ve eğitim bu yer ile nasıl ilişkili olabilir? Heidegger (bu soruya) Platon'da "söylenilen şeyin ifade edilemezliği" olarak bir cevap bulur. Gizlenmemişlik, kendisini varlığın temel özelliği olarak açıklar ve o, hakikatin özüdür. Ama Platoncu gizlenmemişlik, algılama, düşünme ve ifade etmeyi gerektirir gibi görünür ve Heidegger burada bir çelişki ve belirsizlik görür. Çünkü Platon, *idea*, *aletheia* düşüncesinin *idea* tarafından elde edilebileceğini belirtir ve hakikat sadece anlamın bir özelliği hâline gelir. Hakikatin özü değil, yetersizliğe, algılamanın ve ifade etmenin doğruluğuna dönüşür. Daha sonra o, temel olarak hem anlamamanın hem de eğitimin öznesini anlamayı etkiler.

Platon'un diğer diyaloglarına bakarak, aynı problemleri düşündüğü için, *College de France'*daki derslerinde M. Foucault, temel olarak her zaman geçerlilikteki bir yöntem olan kendine bakmaya ve "kendini bilme"nin özel durumuna dikkat çeker. Foucault onların hakikati ve eğitimi anlamın temeli olduğunu düşünür. "Kendine bakma" sadece bir rasyonel aktivite ilkesi hâline gelir. Hakikatin anlaşılması ve kişinin kendisinden bahsetmesi için belirli bir yöntemle sahip olması gerektiği düşüncesi Platon'dan çok daha önce Eski Yunanlılar tarafından bilinir. Platon'un *Alkeviddes*ından genel kendine bakma yöntemi çıkarılabilir. Platoncu ve Neoplatoncu gelenek kendine bakmanın kendini kavrama sona erdiğinde gerçekle şeceliğini, en yüksek ve kendisini betimlemeden bağımsız olan varlığın, hakikatin elde edilmesini kabul edeceğini ve hakikat düşüncesinin, tanrısal bir prensibi açıkladığını iddia eder. "Kendine bakma" bir kişinin kendi düşüncelerini görebilmesi için dış dünyadan ve diğerlerinden dikkatini kendisine çekmesini gerektirir. Bu, bir çeşit, kişinin Batı kültürü ve ahlak felsefesi tarafından uygun olarak görülen alışkanlıklar düzenleme sine ve kendisini arıtan ve değiştiren bir aktivitedir. Bu, kişinin geçmişini hatırlamasıyla birlikte, kendi bilincini eğitmesine aracılık eden bir "yöntem"dir. "Kendine bakma" kişinin kendi ruhu için kaygılanmasıyla eşdeğerdir, bu (yöntem), diğerleri için nasıl endişe duyulacağını ve onları nasıl eğiteceğini öğrenmeye yardım eder. Foucault, kişinin kültürü hakkındaki Eski

Yunanlıların düşüncelerini geliştirerek, daha sonraki değişikliklere bakar ve Batı felsefesinin kendine bakma yeline kendi kendini tanımayı tercih ettiğinin altını çizer. Muhakkak bu, bilişsel özneyi ve eğitimin öznesini uygun bir şekilde ele alan Avrupa kültüründeki egemen kültürle ilişkilidir. Çünkü “genel olarak bilinçlilik” değişken, aldatıcı düşüncelere ve gerçek empirik öznenin varsayımlarına izin verir. Fransız filozof, tıpkı Sokrates öncesinde olduğu gibi, Kartezyen geleneğin “kendine bakma”dan kendi kendisini bilmeye kadar geçişi teşvik ettiğini belirttiğinde şüphe götürmez bir şekilde haklıdır.

Bu sözün öneminin tamamıyla Descartes’ın yazılarında kendisini gösterdiğini düşünüyorum. Empirik birey olarak “kişi” bilişsel ilkenin gelişmesinde ve araştırılmasında önemli bir rol oynar. Descartes herkesi kendisiyle karşılaştırarak yargılamada haklı olduğuna ve kendini kavramadan çok daha verimli bir şeyin olmadığından tamamen emindir. Ama çocukluğumuzda elde edilen düşünceler ve önyargılar, düşüncemizin bu yük bir bölümüne engel olur. Eğer “entelektüel şeyler”le ilgilenirse, (kendi) düşüncemizi ortadan kaldırır. Burada Descartes, görünüşe bakılırsa, “kendine bakma”ya ihtiyaç duyar ve (bu) ihtiyacı aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

Onun, şüpheli olan her şeyi, duyarlar tarafından algılanan her şeyi ortadan kaldırma, kötü alışkanlıkların nedenlerinden kurtulmak, mümkün olan tüm önyargıları terk etme amacı, “kendine bakma” için bir araştırmadır ve düşüncelerden bilgiye kadar giden bir süreçtir. Böylece onları aklın kurguları olarak ele alarak, aklı tüm materyallerden, uzamdan, harekettten, mekandan temizlemek gereklidir. “Şeyleri düşünen” (varlık) olarak “kişi”nin soyut düşüncesi, “dış dünyadaki şeyler”den ayrı olarak yaratılır. Fakat Descartes eksiksiz düşünen insan varlığının varlığından asla şüphe duymaz. O, akıl ve yöntem için kurallar hazırlarken, aklın kusurlarının, yanlış kavramlarının ve önyargılarının üstesinden gelmeyi araştırır. O, bilinen düşüncelerinin bilimsel düşünce düzeyine ulaşmasından hem kendisi için hem de diğerleri için kaygılanır. Bunun, sadece Avrupa rasyonalizminin ve Aydınlanmanın temelinde bulunan Descartes’ın rasyonalist ilkesiyle birlikte Descartes geleneğinde olduğu görülür. Ama, ben bir yanılığın bulunduğu düşünüyorum: Onun “algılama”yı eleştirmesi, “kesin şüpheleri” ve rasyonel ilkeler daha sonraları daha mutlak hâle gelir. Buradan, bilginin objektif doğruluğunu elde eden ütopyik saf *ratio* kavramı ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, biliş metafiziğinden insan varlığını ortadan kaldırma, hakikat-otantikliğinin koşulu hâline gelir.

Bu düşünceyi savunan rasyonalistlerin, Descartes'ın kendisinden çok daha Kartezyen olduğu görülür.

Böylece, Descartes, temelde düşüncelerini geliştirdiği ve arındırdığı entelektüel alanda, sadece yöntemsel "kendini bilme" şüphesi yardımıyla ve çok etkili bir şekilde kendi kaygısıyla, *cogito ergo sum* u kanıtlamak için kendi yöntemiyle en zor problemleri çözer. Açık hâle getirilmiş düşüncelere dayanan eğitim, sadece bu arındırma sürecidir ve onun ideali her kişide *aynı* soyut rasyonel varlık formuna (sahip olan) in sanlıktır. Kartezyen gelenek döneminde, modern hakikat dönemin başlangıcında, Foucault kişinin varlığını onun (bilgi) için değiştirmeye gerek olmadığını, bilginin hakikati algılamının tek yolu hâline geldiğini söyler. Hakikat öznenin kurtuluşu için hizmet etmez, özne hakikati etkiler, fakat hakikat özneyi etkileyemez. O hâlde hakikat, bilincin özerk gelişmesini ortaya koyar. Yüzyıllardır büyük bir geçmişe sahip olan "kendine bakma", şimdi kötü bir anlam kazanır ve egotizm ve aşırı bireycilik anlamına gelir.

Bu durum bir çok filozofu rahatsız eder, özellikle de hermeneutik ve antropolojik geleneği. Örneğin, M. Scheler bu özne-hakikat ilişkisini, bilginin sadece karakteristik olan hakiki varlığı (olarak) anlamının hem 18.yy'da hem de 19.yy'da (ve ben buna 20.yy'ı da ekleyeceğim) büyük bir yanlış [düşünce] olduğunu düşünür. Eğitimin felsefi doğası hakkında düşünerek, o (Scheler), soyut-rasyonel insanlık düşüncesinin tek yönlü olmasına karşı olduğunu belirgin bir biçimde belirtir. O (Scheler) "ruh"un "kendisini bireyselleştirdiğini" belirtir ve aklın eğitilmesiyle birlikte, özün eğitilmesi, iradenin eğitilmesi ve mizacın eğitilmesi de mümkün hâle gelir.

Hakikat düşüncesi özneyi belirtmeksizin varolamayacağı için ve özne bilinçte olduğu için, o (Scheler), kendine bakma ilkesinin muhtemelen çağdaş (bir ilke) olduğunu belirttiğinde, Foucault'nun düşünceleri de aynı yöndedir. Bu yöntem, Foucault'nun araştırma, deneyim ve öznenin aktivitesi olarak adlandırdığı ruhsallık ile ilişkilendirilir. Ruhsallık arındırmadır, asketizmdir, reddetmedir, kendini ön plâna çıkarmadır, varlığın değiştirilmesidir -tüm bunlar öznenin hakikati elde etmesi için ödenmesi gereken bedellerdir. Foucault eğitim ve öğretim kavramlarıyla ilişkisinde bu önemli bazı temel düşünceleri açıklar. O genel pedagojinin yetersiz olduğunu belirtir. "Kendine bakma", tüm insan yaşamı boyunca, her ayrıntıda, ihtimalde kişinin aktivitesinin sonunda kendisini göstermelidir. Pedagoji bunu sağlayamaz. Ayrıca diğeri (kendine bakma) kişinin şekillenmesine ve dönüşmesine yardımcı olan özel öğretmen, ve araç olarak görülmelidir.

Bilgisizlikten kurtarmak için, zamanı savurarak kullanmaktan kurtarmak için ve sönük geçen bir yaşamdan kurtarmak için özel öğretmene ihtiyaç duyulur. Bilgisiz (kişi), kendisi hakkında endişelenmek için bir iradeye sahip değildir. Hakikat ve onun yükümlülüğünün özel öğretmenin üstünde bulunması da anlamlıdır. Foucault filozofları ara bulucunun bulunduğu yere yerleştirir ve Avrupa kültürünün eski gelenekleri vasıtasıyla, filozofların rollerini gözden geçirir. Filozof, kendisini yaşam hakkında öğüt veren kişiye dönüştüren halk yaşamıyla bütünleşmelidir. Foucault, haklı olabilir, çünkü o felsefenin, prensipler ve beceriler sistemi olduğunu düşünür ve onları uygun bir şekilde kendisi ve diğerleri için kaygılanmakta kullanır. Foucault'nun felsefenin görevi ve pedagojiyle yakınlaştığı, özellikle de ruhsallığı "kendine bakma" olarak dönüştürdüğü ve öznenin kendini fark etmesinde tamamen açıktır. Burada, Foucault'nun düşünceleriyle, felsefenin bir pratiğe, yöneme, diğer tüm kusursuz bilgi branşlarında olduğu gibi, sahip olduğunu ve felsefî yaşamın bilgisine başvurmanın hiçbir şey ifade etmediğini, fakat sadece eğitim için anlamlı olduğunu yazan, Rus bilgin, öğretmen ve filozof S. İ. Hussen'in düşünceleriyle ortak yönler vardır. Onun *Pedagojinin Temel Prensipleri* adlı temel kitabı, *Uygulamalı Felsefeye Giriş* alt başlığına sahiptir. Kitap 1932'deki göçte basıldı ve 1995'te Rusya'da tekrar basıldı. O (bu kitap) pedagojiyle felsefenin verimli ve tek sentezidir.

Çeviren: Neziha Dalgıç

* Bu makale PAIDEIA dergisinin *Theory of Knowledge* bölümünden alınmıştır.